

9. Tarasova G. I. Nравstvennaja znachimost' sovremennogo uroka [Tekst] / G. I. Tarasova // Nachal'naja shkola, 2010. – № 1. – S. 29-30.
10. Ozhegov S. I. Tolkovyj slovar' russkogo jazyka: 80000 slov i frazeologicheskikh vyrazhenij / S. I. Ozhegov, N. Ju. Shvedova / Rossijskaja akademija nauk. Institut russkogo jazyka im. V.V. Vinogradova. - 4-e izd., dopolnennoe. - M.: Azbukovnik, 1999. – 944 s.
11. Harlamov I. F. Nравstvennoe vospitanie shkol'nikov [Tekst]: posobie dlja klas. rukovoditelej / I. F. Harlamov. – M.: Prosveshhenie, 2000. – 312 s.

Резюме. В статье анализируются основные психологические аспекты соотношения понятий воспитание, нравственность. Характеризируются особенности психологического сопровождения нравственного воспитания младших школьников в условиях учебной деятельности. Определено основные направления и компоненты формирования нравственных ценностей в младших школьников, а также задания нравственного воспитания подростящего поколения. Обосновано роль учебной деятельности в формировании нравственных ценностей учеников начальной школы.

Ключевые слова: нравственность, нравственные ценности, нравственное воспитание, младшие школьники, учебная деятельность.

Summary. The article deals with main psychological aspects of correlation of upbringing, morality, moral concepts. The peculiarities of psychological guidance of moral upbringing of primary schoolchildren in the conditions of educational activity are characterized. The main directions and components of forming of moral values of primary schoolchildren and tasks of moral upbringing of young generation are defined. The role of educational activity in forming moral values of primary school schoolchildren is grounded.

Key words: moral, morality, moral values, moral upbringing, primary schoolchildren, educational activity.

УДК 378.147:159.9-051:[159.922.86-056.49]

Г.О. ЛУЦИК

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено актуальність роботи майбутніх психологів з девіантними підлітками. Проаналізовано теоретичні підходи до визначення готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками, визначено зміст та структуру готовності майбутніх психологів. Доведено, що рівень підготовки майбутніх фахівців впливає на успішність перевиховання та адаптації до соціальних умов перебування девіантних підлітків.

Ключові слова: *девіантна поведінка, девіантні підлітки, майбутні психологи, готовність майбутніх психологів до роботи, підготовка майбутніх фахівців.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день країна переживає складні часи. Кардинальні зміни в соціально-економічній, політичній і суспільній сфері накладають свій негативний відбиток на інститути соціалізації молоді. Країною прокотилася низка деструктивних процесів, які позначилася на свідомості людей, особливо молоді. В умовах війни, розрухи, тотальної нестабільності, зубожіння більшої частини населення України часто ігноруються норми та правила, які керують життям суспільства.

Деструктивні процеси відобразилися на всіх сферах суспільного життя, суттєво змінили свідомість та світогляд українців. Непроста ситуація у країні стала підґрунтям руйнування стереотипів та цінностей, зокрема спостерігається тенденція до зниження рівня вихованості молодого покоління, поширення негативних явищ, занепад моралі, відчуження

від соціальних інститутів, які займаються вихованням молоді, зростанням злочинності, особливо серед підлітків.

У таких умовах зростає кількість дітей, які залишилися без контролю з боку батьків, кількість безпритульних. Як реакція на зміни в суспільстві у підлітків виникає негативізм, почуття невпевненості, агресивні реакції на зауваження дорослих. Окреслена ситуація призводить до збільшення випадків виникнення поведінки, що суперечить суспільним нормам.

Оскільки для підлітка одним з основних інститутів соціалізації залишаються освітні заклади, то педагогічні працівники повинні бути готовими до роботи з проблемними дітьми. Особлива роль у цьому процесі належить психологу, який має володіти не лише теоретичними знаннями, але й мати практичні навички роботи з підлітками з девіантною поведінкою.

Формування готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками є однією з умов гуманізації освітньо-педагогічного процесу, який носить особистісно-орієнтований характер.

Часто педагогічні працівники навчального закладу упереджено ставляться до «важких» підлітків, що стає причиною неефективної корекційної роботи з ними. Таких дітей відносять до «групи ризику», вважають шкідливими для однолітків, насаджуючи їм відповідне клеймо. На девіантних підлітків часто не звертають уваги, ігнорують, не цікавляться їх проблемами, розвиваючи у них комплекс неповноцінності. Крім того, у системі виховання відсутній чіткий алгоритм роботи з девіантними підлітками, які перебувають на обліку служби у справах неповнолітніх, соціальної служби, проживають у притулках для неповнолітніх та є дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Тому актуальною є проблема підготовки майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками.

Метою статті виступив аналіз сутності та структури готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками.

Стан дослідження проблеми. У сучасній психолого-педагогічній науці проблема готовності майбутніх фахівців як педагогічного феномену залишається актуальною, але недостатньо розробленою. Дослідженням змісту та структури підготовки займалися В. Безпалько, А.Капська, С.Литвиненко, В.Сластьонін, М.Фіцула та інші. Для з'ясування сутності окресленого питання важливими постають наукові праці дослідження підготовки фахівців до роботи з девіантними підлітками (Л.В.-В.Венланде, Г.А.Магомедов, М.О.Малькова, А.Ю.Мальцев та інші).

Результати теоретичного дослідження. Проблема вивчення девіантної поведінки та шляхів її попередження є визначальною та актуальною, оскільки така поведінка перешкоджає соціалізації особистості, її становленню та формуванню, розвитку громадянської самосвідомості. Девіантні форми поведінки стрімко поширюються та набувають особливих рис, тому інтерес до їх вивчення зростає як з боку фахівців, так і суспільства загалом.

Девіантна поведінка є комплексним явищем, тому його слід аналізувати враховуючи різні сторони даного феномену. На основі аналізу теоретичних підходів до сутності девіантної поведінки ми визначаємо, що це система дій та вчинків, які періодично повторюються індивідом та суперечать загальноновизнаним соціальним правилам та зразкам, обумовлені комплексом взаємопов'язаних соціальних, психологічних та педагогічних чинників і призводять до порушення внутрішньої рівноваги людини.

Враховуючи запити сучасного підлітка система виховання має ґрунтуватися на принципі зосередженості на розвитку особистості і передбачає передусім визнання пріоритету особистості, який повинен стати основою ідеології суспільства у сфері виховання, ціннісною орієнтацією. Даний принцип виховання вимагає демократичного стилю взаємодії суб'єктів, його гуманізації.

Тому, практичним завданням психолога є виявлення й розвиток усіх позитивних сил дитини, виховання усвідомлення своєї неповторності і спонукання до самовиховання та

самореалізації, але важливо, щоб самореалізація дитини не суперечила інтересам та вимогам суспільства.

Однією з основних складових системи перевиховання девіантних підлітків є підготовка психологів до роботи з ними в умовах навчального закладу.

Готовність як комплексне явище є предметом вивчення філософії, психології, педагогіки. Вивчення готовності вивчається в різних аспектах, які пов'язані з дослідженням змісту, структури, рівнів даного феномену. Разом з тим, слід відмітити, що у психолого-педагогічній науці відсутній однозначний погляд на вказаний феномен. Готовність розглядається як «якість» особистості, як «психічний стан» або ж «особистісне утворення».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що підготовка – це запас знань, навичок та досвіду, які набуваються у процесі навчання, практичної діяльності [1, с. 373].

З цього ми можемо зробити висновок, що складовою підготовки є знання, які набуваються в процесі попередньої цілеспрямованої навчальної діяльності, практичні навички виконання певної діяльності, основою яких є періодично повторювальні вправи та досвід роботи, який виникає в процесі інтеріоризації теоретичних знань у практичні навички.

В рамках окресленого дослідження, нам цікавим є погляд М. Малькової, яка визначає готовність як орієнтування освіти на розвиток психологічних здібностей, творчих можливостей суб'єкта до майбутньої професійної діяльності, створення, розвиток і корекція вмінь і навичок, від яких залежить успішне виконання професійних функцій та обов'язків [4, с. 36].

Іншої точки зору дотримується і Л.В.-В. Венланде, яка розуміє готовність до роботи з підлітками девіантної поведінки як прикінцеве цілісне активне особистісне утворення, що є синтезом її мотиваційної, емоційно-вольової, розумової, операційної підготовленості до здійснення корекційно-виховної роботи з підлітками девіантної поведінки. На її думку, підготовка має розглядатися як процес формування сукупності науково-педагогічних знань, професійно-педагогічних умінь, навичок, а також якостей особистості, що обумовлюють ефективне вирішення завдань корекційно-виховної роботи з підлітками девіантної поведінки [2, с. 67].

Значну увагу питанням професійної готовності до педагогічної діяльності приділяв В.О.Сластьонін [7], який визначав даний феномен як особливий психічний стан, як наявність у суб'єкта образу структури певної дії і постійної спрямованості свідомості на її виконання. Ми погоджуємося з ним, що готовність постає як синтез взаємопов'язаних компонентів, до яких належать:

- 1) психологічна готовність, яка визначається як сформована спрямованість на педагогічну діяльність, наявність інтересу до предмета й потреби самоосвіти, розвиток професійного мислення;
- 2) науково-теоретична готовність – наявність необхідного обсягу знань, необхідних для професійної діяльності;
- 3) практична готовність – наявність сформованості на потрібні рівні умінь та навичок;
- 4) психофізична готовність – наявність відповідних передумов для оволодіння педагогічною діяльністю й певною спеціальністю, формування професійно значимих особистих якостей.

Актуальною постає позиція В.М.Оржеховської, яка основними завданнями підготовки до роботи з девіантними підлітками визначає сформованість вміння і потребу творчого аналітичного мислення, підвищення фундаментальної підготовки, впровадження передового педагогічного досвіду роботи, скоординованих дій педагогічних працівників, визначення оптимальних умов роботи з девіантами та інше [5].

Нам близькою є точка зору С.А.Литвиненко, яка розглядає готовність як результат професійно-педагогічної підготовки, як інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення, структура якого обіймає мотиваційний, змістовий, діяльнісний, креативний компоненти [3].

Дещо іншою постає позиція Н.П.Пихтіної, яка визначає готовність як інтегративну властивість особистості майбутнього вчителя, що характеризується наявністю в суб'єкта профілактичного впливу відповідної морально-психологічної позиції, яка інтегрує професійний інтерес, виробничий обов'язок, принципову особистісну оцінку та стимулює потребу власного пошуку навчально-виховних шляхів педагогічної профілактики на основі набутих знань і практичного досвіду [6].

Попри значну кількість підходів до визначення готовності слід зазначити, що всі вони не є суперечними за своєю суттю, а навпаки постають взаємодоповнюючими.

Узагальнюючи теоретичні підходи до визначення змісту готовності до майбутньої діяльності ми робимо висновок, що підготовка психолога являє собою процес цілісного системного утворення, яке включає в себе теоретичні знання, практичні вміння та креативні можливості їх реалізації в процесі безпосередньої роботи з підлітками з девіантною поведінкою. Важливою складовою підготовки психологів є мотиваційний аспект, який визначає бажання працювати з девіантами та можливість досягнення поставленої цілі у роботі з підлітками.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури щодо вивчення досліджуваного феномену ми вважаємо, що готовність майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками – це сукупність знань, умінь та навичок, які утворюють взаємодоповнюючий комплекс структурних компонентів, що дозволяють майбутнім фахівцям ефективно виконувати поставлені перед ними завдання, дотримуючись індивідуального підходу у роботі.

На нашу думку, робота з девіантними підлітками вимагає спеціальної підготовки майбутніх психологів. Суть спеціальної підготовки полягає у навчанні специфічним прийомам та методам встановлення взаємовідносин з особами, які мають певні відхилення та становлять «групу ризику». Оскільки психолого-педагогічна профілактика девіацій становить певний напрямок роботи майбутнього фахівця, то в процесі підготовки студентів у навчальному закладі потрібно враховувати особливості даного виду діяльності та сприяти оволодінню знаннями у відповідному напрямку.

Метою підготовки майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками є процес формування під час навчання у вищому навчальному закладі таких теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей, які у майбутньому дозволять мати стійку мотивацію до ефективної роботи з девіантними підлітками.

Провівши пілотажне опитування студентів 3-го курсу психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету нами було встановлено, що 38% респондентів чітко визначають зміст девіантної поведінки, 34% студентів можуть охарактеризувати підлітків з девіантною поведінкою і лише 8% студентів готові з ними працювати. Результати проведеного опитування представлені у вигляді діаграми на рисунку 1.

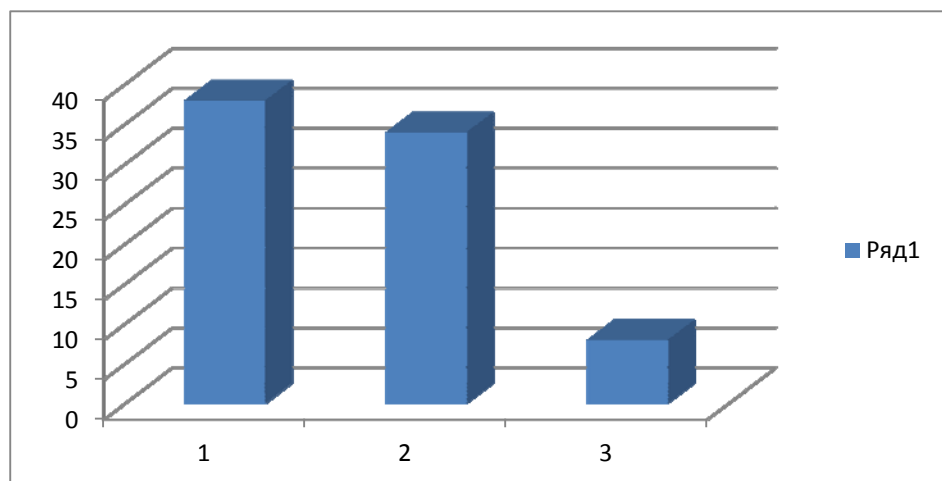

Рис. 1. Ставлення студентів-психологів до роботи з девіантними підлітками

1. Визначають зміст девіантної поведінки (38%)
2. Характеризують підлітків з девіантною поведінкою (34%)
3. Готові працювати з підлітками з девіантною поведінкою (8%).

Враховуючи результати проведеного опитування та актуальність окресленої тематики потребує подальшого вивчення питання структури готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На нашу думку, підготовка майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками має ряд суттєвих недоліків: відсутність уніфікованої програми підготовки майбутніх фахівців, спеціальних предметів у навчальній програмі, які б дозволяли поглибити знання з девіантології; недостатня кількість навчальних годин, відведених на спеціальну підготовку фахівців з питань девіантної поведінки; неузгодженість методичних рекомендацій щодо організації навчально-виховної та профілактичної роботи з девіантами.

Тому, перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у визначенні компонентів та критеріїв готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками, вивчення стану готовності та розробки моделі підготовки майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я. [Текст] – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 704 с.
2. Венланде Л.В.-В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 [Текст]/ Лілія Вольдемар-Вікторівна Венланде. – Одеса, 2005. – 252 с.
3. Литвиненко С. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04[Текст] / С. А. Литвиненко. – Київ, 2005. – 435 с.
4. Малькова М.О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05[Текст] / Марина Олександрівна Малькова. – Луганськ, 2006. – 252 с.
5. Оржеховська В.М. Соціально-педагогічні основи профілактики правопорушень важковиховуваних учнів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 [Текст] / В.М.Оржеховська. Київ, 1996. – 440 с.
6. Пихтіна Н.П. Профілактика девіантної поведінки дітей і молоді: психолого-педагогічні та соціально-правові аспекти [Текст]: навч. посіб. / Н.П.Пихтіна, М. П.Пихтін, Т.Є. Федорченко ; за заг. ред. проф. В.М. Оржеховської ; Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. - Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2014. - 399 с.
7. Слостенин В.А. Формирование личности учителя в процессе его профессиональной подготовки. [Текст] / В.А.Слостенин. – М.: Просвещение, 1976. – 60 с.

References

1. Velykyj tлумachnyj slovnyk. Suchasna ukrai'n's'ka mova vid A do Ja. [Tekst] – Donec'k: TOV VKF «BAO», 2008. – 704 s.
2. Vjenlandje L.V.-V. Pidgotovka studentiv universytetu do roboty z pidlitkamy deviantnoi' povedinky: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 [Tekst]/ Lilija Vol'demar-Viktorivna Vjenlandje. – Odesa, 2005. – 252 s.
3. Lytvynenko S. A. Teoretyko-metodychni zasady pidgotovky majbutnih uchyteliv pochatkovyih klasiv do social'no-pedagogichnoi' dijal'nosti: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04[Tekst] / S. A. Lytvynenko. – Kyi'v, 2005. – 435 s.
4. Mal'kova M.O. Formuvannja profesijnoi' gotovnosti majbutnih social'nyh pedagogiv do vzajemodii' z deviantnymy pidlitkamy: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.05[Tekst] / Maryna Oleksandrivna Mal'kova. – Lugans'k, 2006. – 252 s.

5. Orzhehova V.M. Social'no-pedagogichni osnovy profilaktyky pravoporushen' vazhkovyhovuvanyh uchniv: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01 [Tekst] / V.M.Orzhehova. Kyi'v, 1996. – 440 s.
6. Pyhtina N.P. Profilaktyka deviantnoi' povedinky ditej i molodi: psihologo-pedagogichni ta social'no-pravovi aspekty [Tekst]: navch. posib. / N.P.Pyhtina, M. P.Pyhtin, T. Je. Fedorchenko ; za zag. red. prof. V.M. Orzhehova'koi' ; Nizhyn. derzh. un-t im. Mykoly Gogolja. - Nizhyn: NDU im. Mykoly Gogolja, 2014. - 399 s.
7. Slastenyn V.A. Formyrovanye lychnosti uchytelja v processe ego professyonal'noj podgotovky. [Tekst] / V.A.Slacenyn. – M.: Prosveshhenye, 1976. – 60 s.

Резюме. В статье определена актуальность работы будущих психологов с девиантными подростками. Проанализированы теоретические подходы к определению готовности будущих психологов к работе с девиантными подростками, определено содержание и структуру готовности будущих психологов. Доказано, что уровень подготовки будущих специалистов влияет на успешность перевоспитания и адаптации к социальным условиям пребывания девиантных подростков.

Ключевые слова: девиантное поведение, девиантные подростки, будущие психологи, готовность будущих психологов к работе, подготовка будущих специалистов.

Summary. In the article the relevance of future psychologists with deviant teenagers. Theoretical approaches to the definition of future psychologists to work with deviant adolescents, defined the content and structure of future psychologists. It is proved that the level of training of future specialists affects a re-adaptation and social living conditions deviant adolescents.

Key words: deviant behavior, deviant teenagers, future psychologists, psychologists future readiness for work, training future professionals.

УДК 140.8:159.9:378.091.212

Т.О. ЛУШИНА

ПРОБЛЕМА ПОНИМАНИЯ ОСНОВЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ У СТУДЕНТОВ СОВРЕМЕННОГО ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

В статье рассматриваются фундаментальные понятия, входящие в основу понимания и построения психологической структуры профессионального самосознания. Приводится семантический анализ каждого из понятий, его характеристика. Анализируются различные взгляды авторов на понимание сути каждого основополагающего понятия, входящего в основу понятия профессионального самосознания. Дается определение каждого понятия и выделяются ключевые проблемы дальнейшего исследования.

Ключевые слова: картина мира, идентичность, сознание, самосознание, мировоззрение, научное мировоззрение, профессиональное самосознание.

Постановка проблемы. Профессиональное самосознание – это важный системообразующий элемент в обучении и становлении студента современного университета. Изучение профессионального самосознания студентов являлось предметом исследования специалистов из многих областей знаний: философия, социология, педагогика, психология. На сегодняшний день существует достаточное количество исследований профессионального самоопределения. При этом, профессиональное самосознание студентов мало рассматривалось с точки зрения его структурообразующей основы.

Нет ни одной работы посвященной проблеме изучения основополагающих понятий психологической структуры профессионального самосознания у студентов в современном техническом университете.